

nadbiskupske rezidencije i kurije i u posljednje vrijeme uređena zgrada Centralnog bogoslovnog sjemeništa.

Za dobro naše mjesne crkve održana je pod njegovim vodstvom 55. splitska dijecezanska sinoda, prva u Jugoslaviji poslije rata, čija se akta teč nalaze u tisku.

To su samo neke točke iz bogatog životnog puta i djela našega oca nadbiskupa, što večeras u nama budi osjećaje poštovanja i zahvalnost.

Dragi naš slavljeniče, 37 godina Vašeg biskupskog služenja duboko je utkano u ovu našu crkvu kojoj ste na čelu. Mnoga djela ste učinili i uspješno ostvarili zahvaljujući i onima kojima ste bili, a kojima ste i sada učitelj, svećenik i pastir. To je u prvom redu Vaše svećenstvo svjetovno i redovničko, redovništvo muško i žensko, koje Vas je na Vašem životnom putu uvijek pratilo, s Vama surađivalo, zajedno s Vama križ nosilo i zajedničkim uspjesima s Vama se radovalo, i koje Vam je, uza sve kušnje, u golemoj većini ostalo vjerno. U ime toga našega svećenstva i redovništva i svih crkvenih ustanova naše nadbiskupije: Prvostolnog i zbornih kaptola, Centralnog bogoslovnog sjemeništa i Teologije, Nadbiskupskog sjemeništa i srednje škole, Svećeničkog doma, te redovničkih muških i ženskih zajednica, njihovih provincijalnih uprava, Franjevačke visoke bogoslovije i gimnazije i svega pastoralnog svećenstva čestitam Vam 75. godišnjicu života, uz osjećaje iskrene zahvalnosti za sve dobro koje ste učinili i sada činite splitsko-makarskoj Crkvi. Oče Nadbiskupe, ad multos annos, na mnogaja ljeta! Bilo Vam sretno. Živjeli!

TEOLOŠKO-POVIJESNI ZBORNİK

»U SLUŽBI ČOVJEKA«

U službi čovjeka. Zbornik nadbiskupa-metropolite dr. Frane Franića, Izd. Crkva u svijetu, Split, 1987.

Drago Šimundža

Koncem prošle godine, točnije, 29 prosinca 1987. splitski je nadbiskup dr. Frane Franić navršio 75 godina života. Kako je to značajna godišnjica i važan datum, tim povodom je priređen opsežan zbornik teoloških, humanističkih i crkveno-povijesnih radova; i objavljen je u izdanjima Crkve u svijetu.

Kao i svaki zbornik koji se piše stručno i izdaje u čast istaknutih ličnosti, povodom važnih obljetnica u njihovu životu, i ovaj je, po svojoj nakani, hommage i priznanje, pismena čestitka i zahvalnost za neumoran rad i brojna ostvarenja.

Nadbiskup Franić — ugledan teolog, profesor, pisac i biskup — vršio je i vrši službu svećenika već 51 godinu, 38 godina bio je profesor, 37 godina biskup, a već 33 godine upravlja splitskom nadbiskupijom. U tom vremenu mnogo je toga doživio i učinio: i kao svećenik, i kao profesor, i kao biskup. Teolog po struci, istakao se je i kao učitelj i pisac; autor je značajnih teoloških, teološko-pastoralnih, etičkih, humanističkih i filozofskih priloga: knjiga, brošura i članaka. Posebno je značajan njegov rad na Koncilu i, dakako, rad u našoj domovinskoj Crkvi, posebno u njegovoj nadbiskupiji.

Brojni su dakle bili razlozi da su se suradnici rado prihvatili posla na ovom zborniku, iskazujući time priznanje i zahvalnost njegovu Naslovniku. Zbornik je zato posvećen nadbiskupu Franiću; no, on nije djelo o Nadbiskupu. Radije je spomen-čestitka, s prilogima 28 autora iz zemlje i inozemstva, koja u svom glavnom dijelu raspravlja o različitim teološkim, teološki-mističnim, eklezijalnim, biblijskim, teologijsko-humanističkim i crkveno-povijesnim temama, važnim za crkvenu nauku i našu hrvatsku povijest i kulturu.

Franićev zbornik ima 512 stranica, s 27 priloga. Podijeljen je na uvodni i dva tematska dijela. Uvodni je dio (5—30) izravno posvećen Nadbiskupu. Tu su njegova slika i njegov grb, posveta knjige na latinskom i hrvatskom, te dva uvodna priloga. Prvi govori o životu i radu splitsko-makarskog nadbiskupa: o važnijim biografskim podacima, značajnijim službama i glavnim područjima njegova djelovanja; drugi donosi nadbiskupovu bibliografiju, važnije autorske radove: knjige, brošure i zapaženije članke, s ukupno 354 jediniice.

Glavnina Zbornika, zapravo čitav korpus, od 31. do 505. stranice, po svojoj je tematici stručne naravi. U njemu se redaju jedan za drugim 25 studijskih radova. Podijeljeni su u dva tematska dijela. U prvom, većem dijelu dominiraju teološki, eklezijalni i etički prilozi: biblijske i aktualne teološke i teologijsko-humanističke teme, s ukupno 14 rasprava. Drugi je, nešto manji dio, s 11 priloga, posvećen našoj crkvenoj povijesti, duhovnom, vjerskom i kulturnom životu splitsko-makarske nadbiskupije, od salonitanske Crkve do najnovijih vremena, te nekim drugim važnim crkveno-povijesnim i kulturološkim pitanjima iz naše prošlosti.

Radovi su najvećim dijelom pisani hrvatskim jezikom; samo su tri priloga pisana na svom izvornom, stranom jeziku: po jedan na engleskom, francuskom i talijanskom. Članak na talijanskom i jedan na hrvatskom donose obilne dokumente iz naše crkvene prošlosti na latinskom jeziku, tako da je u Zborniku posredno zastupljen i latinski, stoljećima medij naše kulture i službeni jezik Crkve.

Svi radovi imaju sažetak na engleskom jeziku, odnosno po jedan na latinskom, francuskom i njemačkom; prilozi na stranim jezicima imaju sažetke i na hrvatskomu.

Prvi, glavni dio počinje biblijskom temom: *Pokaži mi svoju slavu* (Iz 33, 28). Autor je dekan Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, prof. Celestin Tomić. Raspravlja o objavi: o smislu i značenju *Božje slave* u Sv. pismu;

povezuje i tumači smisao *Božje slave* u biblijskom i povijesnom ozračju, u stvaranju svijeta i proročkom doživljaju, u Kristu i u životu vjernika.

Slijedeći je prilog iz pera rektora splitske teologije, prof. Josipa Marcelića. On piše — s povijesno-teološkog motrišta — o kretanjima Crkve i crkveno-teološke misli, o razvojnim etapama naroda Božjega u hod u temeljnim odrednicama pojedinih razdoblja. Stoga njegov rad nosi naslov: *Epohalni prijelazi u povijesnom hodu Crkve*. U tom smislu, na kraju, govori i o II. vatikanskom koncilu i o nadbiskupovu radu.

Naš uvaženi kulturni djelatnik, profesor i filozofski pisac, dr. Ante Kusić obrađuje vrlo aktualnu tematiku, tzv. kontekstualnu teologiju: *Kontekstualna teologija i ortopraksija* naslov je njegove studije. Riječ je o kršćanskoj poruci i životnoj praksi u konkretnoj sredini. Naglasak je na kršćanskoj vjernosti Evanđelju i konkretnoj ortopraksi, životnom svjedočenju vjere.

Poslije ova tri teološka rada slijede dvije studije društveno-humanističke naravi u kontekstu crkveno-teološke misli i prakse. Jedna i druga su sustavno rađene i vrlo su značajne: po prvi put u našoj literaturi cjelovito obrađuju svoje teme.

Prof. Papinskog sveučilišta Gregorijana u Rimu dr. Ivan Fuček, u opsežnoj raspravi *Dostojanstvo ljudske osobe u današnjem ateizmu*, analitički istražuje i sintetički prikazuje kako suvremeni ateistički nazor, uglavnom marksističkog kruga, gleda na čovjeka, na njegovu osobnu vrijednost i dostojanstvo, u osobnom i društvenom smislu. Sudionik Međunarodne teološke komisije kod Sv. Stolice (CTI), autor je stručno zašao u problematiku i znalački obradio temu.

I druga je studija iz ovoga odjeljka sustavna i aktualna. Riječ je o kršćanskom (katoličkom) pogledu na rat, odnosno na mir u svijetu. I to u povijesnom procesu i sadašnjem stadiju. Autor je dr. Marin Srakić, rektor Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu i prof. na đakovačkoj teologiji. U studiji je kritički izložena povijesna retrospektiva teorije »*de bello iusto*« i suvremena koncilaska perspektiva »o izgradnji mira«.

Dr. Petar Šolić, prof. na splitskoj teologiji, u svojoj raspravi obrađuje kršćansku moraliku o seksualnim pitanjima, točnije: kršćansko gledanje na ljudsku seksualnost. Rasprava je sustavna i cjelovita, zahvaća dubinski u stvarnost i praksu; tumači kršćansko učenje o značenju, ulozi i moralnim aspektima spolnosti.

Slijedeća dva rada bitno su vezana za koncilske dokumente. Zato su smješteni zajedno, jedan iza drugoga.

Dr. Rudolf Brajčić, prof. na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, izlaže razvojne putove saborskog dekreta o apostolatu svjetovnih vjernika te komentira uvod i početak prvoga poglavlja. Na vidjelo izlaze različita mišljenja i glavne tendencije saborskih otaca i, posebno, značenje i uloga svjetovnih vjernika, laika, u Crkvi našeg vremena.

Slijedeći prilog, slična karakteru, napisao je prof. na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj dr. Stjepan Čovo. Njegov je prilog posvećen mariologiji. Izlaže i tumači značenje, mjesto i štovanje bl. Djevice u Crkvi, prema koncilskom tekstu konstitucije *Svjetlo naroda* (LG VIII).

Daljni blok tema pripada duhovnom bogoslovlju, mističnoj teologiji i meditaciji, »dodiru s Bogom«.

Znanstveni djelatnik, književnik i teolog dr. Ivan Golub, prof. na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, piše i meditira, zgusnuto i nadahnuto, o mistici dodira; naslov mu je upravo *Dodir s Bogom*. Oblici mistike su različiti, ali svaka ide za osobnim kontaktom. Autor smatra da je pravoslavna mistika »poglavito mistika gledanja, protestantska, posebice, mistika slušanja, a katolička ... (kaže) — ne prestajući biti mistikom gledanja i slušanja — nadasve mistika dodira« (208).

I radnja splitske klarise, s. Marije, književnice Anke Petričević i urednice biblioteke mističnih izdanja »Symposion«, razmišlja o duhovnom životu, o rastu u zajedništvu s Bogom. Ona meditativno-pjesnički i istodobno misaono-teološki govori o putu »mistične ljubavi«, koji vodi u dinamizam božanskoga života, u tajnu zajedništva i suživota s Bogom.

Prof. Andrija Bonifačić, franjevac iz Dubrovnika, produbljuje sličnu temu. Njega, međutim, više zanima mistični doživljaj, odnosno mistični fenomen. Stručno, teološki i psihološki, analizira mistične pojave, pristupa im s više gledišta i luči bitno od nebitnoga. Nastoji proniknuti u njihovu tajnu i na taj način »razlikovati duhove«.

Dr. Jerko Bakotin sa svojim člankom Razmišljanje nad Očenašem zaključuje ovaj blok meditativno-duhovnih i teološko-mističnih priloga. On biblijski meditira o porukama molitve Gospodnje i upućuje u duhovno značenje Očenaša.

U nastavku, dr. Vladimir Merćep, naš teolog u Rimu, informira o tretiranju čuda pri kanonizaciji svetaca. On slikovito, s primjerima, odgovara na pitanje: što Crkva smatra čudom? Posebno ističe bitne elemente, pri čemu su religiozne okolnosti — vjera, molitva, pouzdanje — nužne komponente čudesnog događanja.

Na kraju prvoga dijela dr. Ante Katalinić, isusovac iz Zagreba, sabire glavne misli Marka Marulića i Lovre Grizogona o bl. Dj. Mariji. Autor analizira pristupe i informira o radu, literarnom i religiozno-teološkom, ovih naših uglednih kulturnih djelatnika na području mariologije.

Drugi je dio ovog zbornika, što smo već upozorili, uglavnom povijesne ili, bolje, crkveno-povijesne naravi. Redaju se u njemu različite teme te na svoj način, mozaično, ilustriraju našu kulturnu i duhovno prošlost.

Uvodni prilog je napisao washingtonski profesor dr. Imre Boba; na engleskom je; govori o administrativnoj ulozi i povijesnoj važnosti starih crkvenih središta Salone (Solina), Sirmiuma (Srijemske Mitrovice),

Nina i Splita, s posebnim naglaskom na funkciji i značenju splitske nadbiskupije u narodnoj i crkvenoj povijesti hrvatskog naroda.

Urednik je u ovom dijelu slijedio kronološku metodu; članci su predani prema vremenskom slijedu tema i zbivanja o kojima raspravljaju. Tako je na drugom mjestu tiskana opsežna studija o solinskim mučenicima iz rimskih vremena, koju je napisao ugledni znanstvenik, profesor i bivši ravnatelj Papinskog instituta kršćanske arheologije u Rimu, francuski svećenik dr. Victor Saxer. Autor, na francuskom jeziku, postupno izlaže i nanovo preispituje povijesne podatke o solinskoj Crkvi i njenim mučenicima. Kritičan je; ima neke svoje sudove i viđenja; skeptičan je prema hagiografskim pasijama i kasnijim arheološkim i nekim drugim dokumentima.

Nakon spomenute studije o salonitanskoj Crkvi i njezinim svecima, slijedi rasprava o arheološkim ostacima zeničke bazilike iz VI. stoljeća. Autor je naš ugledni znanstvenik dr. Đuro Basler. Iz kritičkih analiza i važnih informacija o zeničkoj crkvi izbija, posredno, kršćanska starina, vjera i život, na širokim prostranstvima od Jadranskog mora do Dunava.

Dr. Marko Japundžić, trećoredac iz Zagreba, autor brojnih radova s područja glagoljice i glagoljskih spomenika, u svom prilogu o sv. Ćirilu, raspravlja o episkopatu ovog slavenskog apostola. Dr. Japundžić smatra, a za to ima i važnih razloga, da je sv. Ćiril bio posvećen za biskupa, da je bio biskup.

Prof. padovanskog sveučilišta, u Italiji, Giorgio Fedalto za ovaj je zbornik napisao raspravu o splitskoj crkvenoj pokrajini sredinom XV. stoljeća, u doba pape Eugena IV. (1431—1447). Na temelju dokumenata i zapisa iz toga doba, koji se čuvaju u vatikanskim arhivima, autor daje zanimljivu sliku ondašnjih naših prilika, u općim okvirima i praktičnoj svakidašnjici. 132 zapisa iz spomenutih dokumenata donesena su u zborniku na latinskom izvorniku.

Dr. Stjepan Krasić, dominikanac, prof. na Papinskom sveučilištu sv. Tome u Rimu, i talijanska znanstvena radnica dr. Flamma Satta, koja radi na Institutu talijanske enciklopedije u Rimu, obradili su do danas, u nas i u svijetu, malo poznatog hrvatskog teologa na Tridentском concilu, dominikanca Alberta Dujmića-Gliričića. Pred čitateljem se pojavljuje ugledan i vidovit teolog, koji svojim djelima obogaćuje našu duhovnu baštinu i otkriva koliko je bio važan naš hrvatski udio u stvaranju i razvoju evropske duhovne misli i kršćanske kulture.

Dr. Atanazije Matanić, prof. na Papinskom učilištu Antonianum u Rimu, donosi građu za povijest kotorske biskupije. Na temelju izvještaja koborskih biskupa »ad limina«, koji se čuvaju u Tajnom vatikanskom arhivu, on nas upoznaje s povijesnim tokovima i životnim prilikama u ovoj našoj uglednoj dijecezi. Ukratko obavještava o 42 izvještaja pisana u razdoblju od tri stoljeća, od 1592. do 1894. godine. U cjelini, na latinskom izvorniku, donosi prvi i posljednji od spomenutih izvještaja, koji su puni važnih podataka o duhovnom, vjerskom, kulturnom, demografskom i gospodarskom životu hrvatskog življa u Boki Kotorskoj.

Dr. Luka Tomašević, prof. na Franjevačkoj bogosloviji u Makarskoj, u svom prilogu obrađuje povijest splitske nadbiskupije u XVIII. stoljeću. Vrijeme je to u nas tzv. tridentske obnove i reorganizacije nadbiskupije nakon uzastopnih turskih uzurpacija. Autor posvećuje pažnju zauzimanju nadbiskupa u obnovi klera i duhovnom uzdizanju vjernika.

O povijesnom razvoju, posebno o imenu, značenju i preuređenju Hrvatskoga papinskog zavoda sv. Jeronima u Rimu na prijelomu prošloga i ovoga stoljeća, o političkim intrigama sa strane u to doba i opravdanim težnjama naših biskupa i naroda, s posebnim osvrtom na zauzimanje i ulogu sarajevskog nadbiskupa Josipa Stadlera, sustavno i dokumentirano piše sadašnji rektor te naše drevne ustanove dr. Ratko Perić. Zanimljivo je, kako je i koliko je hrvatsko ime smetalo sebičnjačkim težnjama i političkim intrigama hrvatskih susjeda.

Posljednj prilog u ovoj zbirci hagiografske je naravi; govori o svecima i božjim ugodnicima koji su se rodili ili živjeli na području splitsko-makarske nadbiskupije i o kojima su se sačuvali pismeni spomeni ili tradicija. Autor je prof. Gabrijel Jurišić, franjevac iz Sinja. Rad je, očito, pionirske naravi. Fra Gabro je, mada se i šire time bavi, najviše došao do podataka o svojoj subraći franjevoima. Veliki broj, međutim, naših starijih i novijih mučenika, ljudi i žena svetačkog života, iz različitih slojeva i staleža, još uvijek je gotovo zaboravljen, nije dovoljno istražen i proučen. No, makar nepotpun, ovaj je prilog jasan dokaz svetačke karizme u našoj mjesnoj Crkvi i hrvatskom narodu. Bit će poticaj također za daljnje istraživanje i upotpunjavanje hagiografskog kalendara u splitsko-makarskoj nadbiskupiji i našoj domovinskoj Crkvi.

Kao što se vidi, u Zbornik su ušli različiti prilozi, s različitih područja i od raznih autora. I vrijednost im je, naravno, različita. Stručno su i savjesno pisani, mada s različitim dosegom i različitim postupkom. Neke su studije, što smo mogli vidjeti iz ovih kratkih informacija, vrlo značajne, a sve su, prema svojoj naravi, važan doprinos teološkoj, eklezijalnoj, teologijsko-humanističkoj i crkveno-povijesnoj literaturi.

Kao cjelina, Zbornik je ne samo hommage splitskom nadbiskupu, priznanje njegovu radu i čestitka za životno djelo, nego — što je vrlo važno — značajan prinos daljnjem razvoju naše teološke misli i sve boljem osvjetljenju naše prošlosti; svjedočanstvo je novih postignuća i putokaz duhovnim i znanstvenim pregnućima, s kojima i na kojima živi i djeluje naša Crkva i naš hrvatski narod tijekom svojih dugih trinaest stoljeća.